

מראי מקומות - יומא

נו.

תרומה למפרע, נמצא לכאורה שהחולין בלעו מהתרומה, וכיצד מותר לשתותו. ותירץ, שלא נעשה תרומה למפרע אלא מה שהפריש, וממילא הטעם שיצא קודם, לא היה תרומה כלל, כיון שלא בא לכלל הפרשה אחר כך. אבל העיר ששיטת הט"ז (יו"ד שכ"ד, ט"ו) אינה כן, שכתב לגבי חלת חוץ לארץ, שאוכל ואחר כך מפריש, שצריך שיהיה שיעור ביטול כדי שלא יאסר למפרע מכח הבליעה, הרי שאינו סובר כסברא זו, עיין שם מה שכתב בזה.

א. ומיחל ושותה מיד

פירש רש"י, שהוא מחללו על מעות. ובחולין (יד) הוסיף רש"י, שאין צריך לסמוך על ברירה. ותמה שם הרמב"ן, שודאי צריך לסמוך על ברירה, כפי שכתוב 'שאני עתיד להפריש', והיינו שעדיין לא הפריש, ואם כן מה הרויח בכך שמחללו על מעות. ולכן פירש כפירוש התוספות כאן, ש'מיחל' היינו מתחיל, שיכול להתחיל מיד לשתותו.

ב. ושותה מיד

הקשה השפת אמת (סוכה כג), שכיון שנתברר שהיו שני לוגין

נו:

ובקהלות יעקב (שם, ו) הביא דברי רעק"א (מערכה לעירובין) שביאר בדעת רש"י, שהתרומה חלה מכיון שיש בחבית זו שני לוגין שהם עומדים להפרשה, ושוב הקשה עליו ממה שאמרו נמצא שותה טבלים למפרע, שהרי שני הלוגין היו עומדים להפרשה, ואם כן מדוע לא יחול. ותירץ הקהלות יעקב, שיש לחלק בין מאן דאמר אין ברירה למאן דאמר יש ברירה, שלמאן דאמר יש ברירה יכולים לברר ששום לוג לא היה עומד להפרשה, שהרי נבקע הנוה, ולא הופרש כלום, ועל כן אמרו שנמצא שותה טבלים למפרע.

ב. אין ברירה

הקשה רש"י בגיטין (כה), במה שונה תנאי זה משאר תנאים, שלגבי שאר תנאים לא מצינו שהם תלויים במחלוקת האם יש ברירה או לא. ותירץ שבכל תנאי בידו לקיימו ודעתו לקיימו, ועל כן אינו תלוי בברירה, אבל כאן שאינו בידו, תלוי הוא בדיני ברירה. והרמב"ן שם הקשה כמה קושיות על רש"י, וציידד בדעת רש"י שכשם שכל תנאי שהוא בידו נחשב תנאי ולא ברירה, כך כל תנאי שהוא ביד האשה (כגון אם מגרשה על מנת שתתן לו מאתיים זו) אינו בכלל ברירה, לפי שסמך דעתו עליו משעת נתינה.

והרמב"ן עצמו כתב, שגם בתנאי על מעשה שאינו בידו, אינו תלוי כלל בדין ברירה. ורק כשהחלות תלויה בשני דברים, כגון שהתנה שמקדש למי שתצא מפתח ביתי תחילה, או שהתנה על שני לוגין שאני עתיד להפריש, שתולה בשני אופנים, שאם כך יהיה יחול דבר זה, ואם יהיה אחרת יחול דבר אחר, זהו דין ברירה [ובמקדש על מנת שירצה אבא, שלכאורה הוא תלוי בדבר אחד, מכל מקום ביאר הרמב"ן שהוא תלוי בדין ברירה לפי שהוא דבר המסור ללב, ועל כן

א. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין

כתב רש"י בחולין (יד ד"ה אוסרין), 'אלמא לרבי יהודה לית ליה ברירה וחייש שמא תרומה שתה'. מבואר מדברי רש"י שכשעושה חלות על ידי דבר שצריך ברירה, אם הדין הוא שאין ברירה, נמצא שהחלות חל, אלא שאין מבורר על מה חל, ועל כן הגם שחל תרומה, חוששים שמא תרומה שתה, לפי שאין ידוע מה התרומה ומה החולין. והתוספות בעירובין (ל: ד"ה אלא) נקט, שאם אין ברירה אין החלות חלה כלל, אולם הביאו ממהר"י הסובר שחל, וכשיטת רש"י.

והר"ן בנדרים (מה) כתב, שהדין שאין ברירה היינו משום 'שאין ראוי שיחול הדבר על הספק', ומשמע שסובר שאינו חל כלל. וראה בקהלות יעקב (גיטין, י"ט) שהביא שהוא מחלוקת רש"י ותוספות גם בגיטין (עג).

ובחידושי הגר"ט (פ"א) הקשה על שיטת רש"י ממסקנת הסוגיא, שאמרו לעולם סובר יש ברירה אלא שחוששין שמא יבקע הנוה ונמצא שותה טבלים למפרע. ואם חלה התרומה מדוע אמרו שהוא שותה טבלים, הרי ודאי אינו טבל, והיה צריך לומר ששותה ספק תרומה למפרע. וביאר שבאמת יש להבין בשיטת רש"י, מדוע חלה התרומה, הלא הוא רצה שיחול רק על שני לוגין מסויימים שיבחר, ואם אינו חל עליהם, מדוע שיחול במקום אחר. וביאר, שכיון שחלות זו אינה יכולה לחול, הרי הוא כמפליג בדברים, ובאמת רוצה שתחול תרומה בחבית זו. אך למאן דאמר יש ברירה, כיון שסובר שיתכן להחיל חלות על שני לוגין מסויימים, אם כן הוא רוצה שיהא דוקא באופן זה, ואם לא, אינו רוצה שיחול כלל. נמצא, שלמאן דאמר יש ברירה, אכן יש לומר שאם יבקע הנוה ימצא שותה טבלים למפרע, לפי שבאופן זה אכן לא יחול.

מראי מקומות - יומא

נו: (המשך)

יבחין. וביאר, שהטעם שתולין בטעות הוא מפני שהשטן מוסר נפשו להטעות מחמת גודל קדושת הענין, ועל כן גם סימן מובהק לא יועיל בזה.

ו. אימא הניח דם השעיר ונטל דם הפר

הבית יוסף (או"ח תרכ"א, בסדר העבודה) תמה על נוסח סדר העבודה בתפילת יום הכיפורים, שאומרים 'נטל דם הפר והניח דם השעיר', שזהו כדעת רבי יהודה שלא היה אלא כן אחד, אבל לדעת תנא קמא שכך היא ההלכה, מתחילה הניחו את דם השעיר ואחר כך נטלו את דם הפר. ועוד, שבנוסח זה אומרים 'יצא והניחו על כן הזהב השני שהיה בהיכל', ואם פסק כתנא קמא, כיצד חזר ונקט כרבי יהודה, וצריך עיון.

ז. אימא הניח דם השעיר ונטל דם הפר

במגן אברהם (קמ"ז, י"א) העיר על דברי הרמ"א שאין מסלקין ספר תורה הראשון מן הבימה עד לאחר שמניחים את הספר השני, שלכאורה בסוגייתנו מבואר לא כך, שהרי אמרו מניחין דם השעיר ואחר כך נוטלין דם הפר. ותירץ, שיתכן לחלק שאם היה נוטל דם הפר כשדם השעיר בידו, יהא צריך ליטול דם הפר בשמאל, ועל כן מוטב להניח דם השעיר תחילה כדי שיטלו בימין [ולעיל (ג): הובא ספק המקדש דוד (כ"ה, ה) האם ההליכה מקודש הקדשים אל הכן חשובה כהולכה, ונפקא מינה אם יכול לעשותו בשמאל. ובמגן אברהם מבואר שנקט שאסור לעשותו בשמאל, שהרי אם היה יכול להוליך דם השעיר אל הכן בשמאל, ודאי עדיף ליתן המזרק שיש בה דם השעיר לשמאלו, וליקח דם הפר בימינו, אלא משמע שהרי זו הולכה ויש לעשותה בימין, וצ"ע].

ח. וכן יעשה לאהל מועד מה תלמוד לומר

העיר השיח יצחק, שלכאורה ודאי צריך פסוק, לומר שיעשה כן גם בהיכל, ומהי קושיית הגמרא 'מה תלמוד לומר'. וביאר שמשמע ש'זוכן יעשה' מדובר על הסמוך לו ממש, שהוא 'זכפר על הקדש מטומאות' וגו', ועל זה הקשו מה תלמוד לומר, שבכפרה לא שייך לשון עשיה.

אין אומרים שכשירצה אבא נמצא שמשעה ראשונה היה ראוי לכך אלא למאן דאמר יש ברירה, וצ"ע בזה].

ובביאור דברי הרמב"ן כתב השערי ישר (ז', י"ח, ד"ה ואפשר [עמ' רסג]), שהיסוד של תנאים הוא שקיום התנאי או בטולו גורם או מבטל הדין. אבל אין כח ביד התנאי לברר בין החפצים, ולזה צריך דין ברירה. וכיון שעיקר החסרון בדבר שאינו מבורר הוא שאין החלות יכולה לחול על הספק, וכמו שכתב הר"ן הנזכר לעיל, על כן אין התנאי יכול לגרום שהחלות תחול בברירות על אחת מהן, ועדיין יש לעיין בזה, יעויין שם שהאריך בזה.

ג. מאי שנא לכאן ולכאן דלא דאין ברירה

הקשה רעק"א בעירובין (ב), מדוע הוא תלוי בברירה, הרי לכאורה יש כאן שני עירובין, וכל אחד הוא דבר בפני עצמו, ולגבי כל אחד הרי הוא מתנה בדבר אחד, ואין זה מתנה שני צדדים על דבר אחד, והניח בצריך עיון גדול.

ד. אלמא אין ברירה

באגרות משה (או"ח א', י"ט) דן, האם שייך לומר אין ברירה אף במקום שאומרים ספיקו לקולא, או שדוקא בדבר שדינו ודאי, בזה שייך לומר אין ברירה, וכיון שלא נתברר הדבר ממילא אסור, אבל במקום שספיקו לקולא, לא שייך חסרון של אין ברירה. וביאר שכאן, אף שספק עירוב להקל, שייך בזה ענין של ברירה, לפי שהוא גרוע מספק סתם, כיון שעתה בודאי אין הדבר מבורר, אינו יכול לחול כלל, ואין זה כמו סתם ספק, שאין יודעים באיזה אופן חל וכדומה, עיין שם שהאריך בזה.

ה. האי חזור והאי סומק אלא משום

חולשא דכהן גדול לאו אדעתיה וכו'

הקשה האור החמה, כיצד בא לדמות טעות זו של חזור וסומק, שצריך הבחנה וישוב הדעת להבדיל ביניהם, שבזה מובן שיש לתלות שלא יבחין משום חולשתו, מה שאין כן בכתבת אותיות ניכרות, שזה כתוב פר זה כתוב שעיר ודאי